

Jelentés Nagytétény központja rehabilitációjához kapcsolódó régészeti munkákról

(Budapest XXII. ker., Nagytétény, Hrsz.: 231725, 231726, 232529, 232481, 232569)

Nagytétény központja az egyik legjelentősebb ismert és védett régészeti lelőhely Budapest XXII. kerületének. Csaknem valamennyi főbb régészeti korszak emlékei megtalálhatók a városrész területén.

Az őskorból főként bronzkori temetkezések és rézkori telepnyomok ismertek, ez utóbbi korszakból legutóbb 2013 tavaszán kerültek elő leletek a Budapest–Tárnok vasútvonal tervezett Pohár utcai megállóhoz kapcsolódó régészeti feltáráson (BESZÉDES–SZILAS–TEREI–KOZMA jelen kötet, 89–107).

A római korszakban is kiemelkedő szerepet töltött be Nagytétény városmagja. A Kr. u. 1. század utolsó évtizedében megépített és még az 5. század elején is használt Campona segédcsoport tábor nagyjából a Zsák utca, Iskola utca, Szent Flórián (korábban: Landler J.) utca és a 6-os út által határolt területen helyezkedett el.

Az 1935-ben Járdányi-Paulovics István által megkezdett tábor kutatásokat (JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957) előbb Fülepp Ferenc (FÜLEP 1962), majd 1996-tól Kocsis László folytatta jelentős eredményekkel (KOCISIS 2003; KOCISIS 2004).

A katonai táborhoz civil település (*vicus*) is tartozott, amelynek pontos kiterjedése a sűrű újkori beépítettség miatt egyelőre csak hozzávetőleges pontossággal határoz-

Report on the archaeological works related to the reconstruction in the town center of Nagytétény

(Budapest XXII, Nagytétény, Lrn.: 231725, 231726, 232529, 232481, 232569)

The town center of Nagytétény is one of the most significant known and protected archaeological sites in District XXII in Budapest. There are traces of almost every archaeological period within its territory. Mostly Bronze Age burials and Copper Age settlement remains are known from prehistory. The most recent Copper Age finds were discovered in the Spring of 2013 during the excavation related to the planned stop at Pohár Street of the Budapest–Tárnok railway line (BESZÉDES–SZILAS–TEREI–KOZMA in the present volume 89–107).

The town center of Nagytétény played a prominent role in the Roman Period too. The Campona auxiliary fort, built in the last decade of the AD 1st century and still used at the beginning of the AD 5th century, was approximately situated in the area bordered by the Zsák Street, Iskola Street, Szent Flórián (earlier Landler J.) Street and Motorway No. 6.

Research on the fort was begun in 1935 by István Járdányi-Paulovics (JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957). It was continued by Ferenc Fülepp (FÜLEP 1962), and later, from 1996, by László Kocsis, producing significant results (KOCISIS 2003; KOCISIS 2004).

The military fort was surrounded by a civil settlement (*vicus*). Its full extent can

ható meg. A település temetőjéből gazdag mellékletekkel ellátott hamvasztásos és csontvázas sírok mellett számos szarkofág és sírkő került elő (MRÁV 2008).

A magyar honfoglalást követően Tétény vezér téli szálláshelyeként szolgálhatott a terület, majd a középkor folyamán jelentős falu alakult ki. A nagytétényi kastély

only be approximated at the moment due to the fact that the area was densely built up during the Modern Period. Besides cremation and inhumation burials with rich grave goods, a number of sarcophagi and grave steles were also found in the cemetery that belonged to the settlement, (MRÁV 2008).

1. kép: A munkaterület délről fotózva

Fig. 1: The area of the excavations from the south

2. kép: Agyagba rakott középkori kőfal maradványa
Fig. 2: Remains of a medieval stone wall set in clay

falaiban azonosította Geszti Eszter az 1950-es évek végén a középkori vár megmaradt falazatát (GESZTI 1972). A 15. század derekától már mezővárosi ranggal bíró település volt Tétény.

Nagytétény központjának 2012-ben megkezdett felújításához, rehabilitációjához kapcsolódóan több helyszínen kellett régészeti feltárást végeznie a Budapesti Történeti Múzeumnak.

1. Művelődési ház (Kulturális központ)

A Nagytétényi út 274–276. szám alatt tervezett, mélygarázzsal ellátott Kulturális központ építéséhez kapcsolódóan mintegy 850 m² területen kellett megelőző feltárást végezni (*1. kép*).

Ennek során a korábbi régészeti jelenségeket jelentősen roncsoló újkori objektumokon, falakon kívül főként középkori (14-16. századi) és római kori (Kr. u. 2-4. századi) rétegek és telepobjektumok kerültek elő. Ezen emlékek a fentebb ismertetett, római segédcsoport táborát övező civil településhez (*auxiliáris vicushoz*), illetve Tétény faluhoz, később mezővárosához tartoztak. Óskori objektumok és leletek nem kerültek elő, noha a Pohár utcai késő rézkori Baden-kultúra lelőhelye munkaterületünk től alig 150 m-re húzódik.

A középkorra keltezhetőek az agyaggal megkötött, mészkőből rakott keskenyebb falú épületek, amelyeknek északkelet-délnyugati irányú kisebb falszakaszai maradtak csak meg. A kőépítkezések mellett a korban gyakoriak voltak a fából emelt épületek is, amelyek lenyomatait cölöplyukak formájában sikerült dokumentálni. A fából történt építkezések következtében gyakori tűzvészek nyomait, pusztulási rétegek formájában, ugyancsak megfigyelhettük. A 14-15. századból származik egy

Following the Hungarian Conquest, the territory may have served as the settlement area of Chieftain Tétény. Later, during the Middle Ages, a significant village developed here. In the late 1950s, Eszter Geszti identified the remains of the medieval castle surviving within the walls of the present Nagytétény Castle (GESZTI 1972). From the mid-15th century, the settlement of Tétény possessed the rank of oppidum.

The Budapest History Museum was entrusted with carrying out archaeological excavations and work at a number of construction sites related to the renovation, rehabilitation of the town center of Nagytétény starting in 2012.

1. Community Center (Cultural Center)

Preventive excavation was needed on a territory of 850 m² connected to the construction of the Cultural Center with a deep garage, planned at 274–276 Nagytétényi Road (*Fig. 1*). Mostly medieval (14th-16th century) and Roman Period (2nd-4th c. AD) layers and settlement features were found during this work in addition to modern features and walls that had significantly damaged the earlier archaeological phenomena. The remains belonged to the above-mentioned settlement (*auxiliary vicus*) surrounding the Roman auxiliary fort and to the village, later oppidum, of Tétény. Prehistoric features and finds were not discovered, although the Late Copper Age Baden Culture site at Pohár Street is located no more than 150 meters from our work site.

Buildings with thinner walls constructed of limestone bonded with clay can be dated to the Middle Ages. Only smaller segments of their walls running northeast-southwest have survived. Besides stone

3. kép: Római kori objektumok foltjai
Fig. 3: Remains of Roman period features

4. kép: Római kori gödrök metszete
Fig. 4: Cross-section of Roman period features

nagyobb, félig földbe mélyített veremház, amelynek felmenő falai agyagba rakott kőből készültek (2. kép). A veremház vizszatoltott földjéből vassarló, vas övcsat és festett piros festésű középkori kerámia került elő.

Munkaterületünkön a római kort csak kevés objektum, főként anyagnyerő gödrök képviselték, amelyek betöltéséből

constructions, wooden buildings were also widespread during the period. Impressions from them could be documented in the form of postholes. Traces of fire, frequent due to the wooden constructions, could be observed as well in the form of destruction layers. A larger semi-subterranean house, the walls of which were made of stone set in clay, dated from the 14th-15th century

rendkívül kevés leletanyag került elő (3-4. kép). Mindez arra mutat, hogy a terület a katonai tábornak övező civil település (*vicus*) peremzónájához tartozhatott.

2. Szelmann ház

A Nagytétényi út 306. szám alatt álló, úgynevezett „Szelmann ház” bővítéséhez kapcsolódóan kisebb volumenű régészeti munkát kellett elvégeznünk, amely főként az újonnan építendő épületrész sávalapozására, valamint a szikkasztóakna és gépészeti akna feltárására szorítkozott.

Az új épületrész csekély mélységet (-60/70 cm) érintő sávalapozási munkálatai során régészeti lelet nem került elő.

A Szelmann ház udvarában 280 cm mélyre tervezett, 280×190 cm kiterjedésű vízóra-akna területét kézi munkaerőt alkalmazva tártuk fel (5. kép). A felszíntől mintegy 120 cm mélyen (100,74 mBf) 16-17. századi rétegek jelentkeztek. Fokozatosan, rétegenként lefelé haladva ko-

5. kép: Vízóra-akna, keleti metszetfal
Fig. 5: Water meter pit, eastern cross-section

(Fig. 2). An iron sickle, an iron belt buckle, and medieval pottery with red paint on it were found in the fill of the house.

The Roman Period was represented by no more than a few features at our work site, mostly extraction pits. Their fills contained only a small number of finds (Figs. 3-4). All these features indicate that the area might have belonged to the border zone of the civil settlement (*vicus*) surrounding the military fort.

2. Szelmann House

Small-scale archaeological research was carried out in connection with the enlargement of the so-called Szelmann House at 306 Nagytétényi Road. The work was mainly limited to the strip foundation of the planned new building and to the infiltration and mechanical shafts. During the works on the shallow (-60/70 cm) strip foundation of the new building no archaeological finds were brought to light.

The territory of the water meter pit measuring 280×190 cm and with a planned depth of 280 cm in the courtyard of the Szelmann House was excavated with manual labor (Fig. 5). About 120 cm deep from the surface (100.74 m a.B.s.) 16th-17th century layers could be observed. Proceeding downwards gradually, layer by layer, earlier medieval (14th-15th century) levels and traces of pits were found that were rich in pottery. These levels belonged to the oppidum period of Tétény. The lowermost archaeological feature was a clay extraction pit dug into the yellow subsoil that contained no finds and so its date is uncertain. It is supposed that it is of Roman origin based only on topographical data. The yellow subsoil was

6. kép: Liftakna területének feltárásában
 Fig. 5: Area of the elevator shaft during excavation

7. kép: Közműárkok a nagytétényi plébániatemplom kertjében
 Fig. 7: Drainage channels in the yard of the Nagytétény Parish Church

rábbi középkori (14-15. század) szintek és gödörnyomok kerültek elő gazdag kerámiaanyaggal. Ezek a szintek Tétény mezővárosi periódusához tartoztak. A legelső régészeti objektumot egy, a sárga alattajba mélyített anyaggyerő gödörkomplexum jelentette, amelyből leletanyag nem került elő, keltezése így bizonytalan. Római korra való datálását csupán topográfiai adatok-

detected at a depth of 220 cm (99.65 m a.B.s.) measured from the surface.

3. Synagogue

No archaeological layers were found in the courtyard of the former Orthodox Synagogue at 283 Nagytétényi Road during the manual labor excavation of the 100×140 cm surface of the 85 cm deep

ból sejthetjük. A sárga altalaj a felszíntől mérve 220 cm mélyen (99,65 mBf) került elő.

3. Zsinagóga

A Nagytétényi út 283. szám alatt épült egykori ortodox zsinagóga udvarán 100×140 cm kiterjedésű, 85 cm mélységű gépészeti akna kézi erővel történő kiasása során régészeti réteg nem került elő, végig újkori feltöltés jelentkezett.

Az épület belsejében 180 cm mélységű-re tervezett, 2×2,7 m kiterjedésű liftakna területén is szükségessé vált a megelőző feltárás. Itt egy kevert – újkori és középkori leletanyagot egyaránt tartalmazó – planírozási réteg alatt, a zsinagóga belső padlószintjétől számítva 65-70 cm-es mélységben vörösesbarna színű, faszén-szemcsékkel kevert római kori égési réteget dokumentálhattunk. Alatta keményre tömörödött római kori járószint jelentkezett. A járószint alatt, 80 cm mélységben római *tegulat*öredékeket tartalmazó, 40-50 cm vastag humuszos kultúrréteg húzó-dott, amely alatt már a sárga löszös altalaj jelentkezett (6. kép).

A korábbi feltárásokból nyert római topográfiai ismereteink alapján a zsinagóga épülete a katonai tábor védőárkainak külső zónájába esik.

4. Templomkert

A nagytétényi plébániatemplom mellett végzett kivitelezői munkálatok (támfal építése, csapadékvíz csatornák létesítése) során középkori és kora újkori temetkezések kerültek elő (7-8. kép). A nyugat-keleti tájolású sírok a felszíntől 70-80 cm mélységtől lefelé, több rétegben jelentkeztek. A csontvázak sok esetben bolygatottak voltak, ami részben a gyakori egymásra temetkezés, részben az újkori bolygatá-

8. kép: Középkori csontvázás sír a templomkert egyik közműtárból

Fig. 8: Medieval inhumation grave from a drainage channel of the graveyard

mechanical shaft. The entire fill dated from the Modern Period.

We had to carry out preventive excavation inside the building as well, in the territory of an elevator shaft that measured 2×2,7 meter with a planned depth of 180 cm. Here, under a mixed layer of levelling fill containing both modern age and medieval finds, at a depth of 65-70 cm from the interior floor level of the synagogue, we could document a burnt, reddish-brown, Roman Period layer mixed with charcoal speckles. Beneath that, a hard, pounded, Roman Period surface could be detected. Under this surface, at a depth of 80 cm, a 40-50 cm thick culture-bearing layer was situated that was mixed with humus and contained fragments of Roman *tegulae*. Beneath that, the yellow, loessy subsoil could already be observed (Fig. 6). Based on what is known about the Roman Period topography from previous excavations, the

sok következménye volt. A szegényes leletanyag középkori edénytöredékekből és koporsószegekből állt.

Valószínűleg már kora újkori (17-18. századi?) temetkezésekhez tartozhattak azok a koporsós temetkezések, amelyek faanyaga épebben megmaradt. Ezekből mintát vettünk további, pontosabb kor-meghatározás céljára.

Beszédes József – Terei György

Irodalom/References:

FÜLEP 1962 • Fülep F.: Nagytétény, római tábor. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Múemlékei II. Budapest 1962, 643–652.

GESZTI 1972 • Geszti E.: A nagytétényi kastély története. Magyar Múemlékvédelem 1969-1970 (1972) 53–62.

JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957 • Járdányi-Paulovics I.: Nagytétényi kutatások. Régészeti Füzetek 3. Budapest 1957.

KOCSIS 2003 • Kocsis L.: Campona Castellum. In: Visy Zs. (ed.), The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica. Pécs 2003, 106–108.

MRÁV 2008 • Mráv Zs.: Feliratos római szarkofág Camponából (Budapest XXII, Angeli u. 25.) Közöletlen római szarkofág leletek a Magyar Nemzeti Múzeumban. I. ComArchHung 2008, 191–228.

building of the synagogue is located in the outer zone of the defensive ditches of the military fort.

4. Churchyard

Medieval and early modern burials were brought to light during the construction works (building a buttress, establishing drainage channels) carried out next to the Nagytétény Parish Church (Figs. 7-8). The graves oriented east-west were located in several layers, from a depth of 70-80 cm measured from the surface. The skeletons were disturbed in many cases, partly due to the frequent superposed burials and partly to the modern age disturbances. The relatively poor find material consisted of medieval potsherds and coffin nails. Coffin burials in which the wood of the coffin survived to a greater extent probably dated to the Early Modern Period (17th-18th century?). We took wood samples to date them more more precisely.

József Beszédes – György Terei